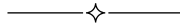

Тулис В. Духовные сокровища украинского пения в исследованиях В. Ф. Иванова. Стаття посвящена изучению духовных сокровищ украинского пения в исследованиях доктора искусствоведения, профессора В. Ф. Иванова. Показано, как сформулированные В. Ф. Ивановым научные концепции находят свое дальнейшее развитие.

Ключевые слова: духовные сокровища, сольное пение, вокальная педагогика.

Tulis V. Spiritual treasures of Ukrainian singing in V. F. Ivanov studies. The article is devoted to the study of spiritual treasures of Ukrainian singing in the works of Doctor of Arts, Professor V. F. Ivanov. It is shown how the scientific conceptions formulated by V. F. Ivanov receive their further development.

Keywords: spiritual treasures, solo singing, vocal pedagogics.

УДК 37+78(477)(092)

3. Яропуд

ПЕРШОВИТОКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ШЛЯХУ НАУКОВЦЯ

У статті розкривається сторінка життєвого і творчого шляху мистецтвознавця, педагога, дослідника Володимира Іванова, розпочата ним у Кам'янці-Подільському, роль Поділля у становленні вченого — дослідника галузі музичної освіти і культури.

Ключові слова: науковець, музична освіта, культура, Кам'янець-Подільський, Поділля, творча спадщина.

Є люди, до діяльності яких неможливо підходити з традиційними критеріями оцінки. Таким був Володимир Федорович Іванов (13.11.1937—6.07.2010) — доктор мистецтвознавства, професор, академік Академії педагогіки і соціальних наук України, академік Міжнародної академії енергоінформаційних наук (Москва), академік Міжнародної академії фундаментальних основ буття (Київ), дійсний член Академії педагогічних і соціальних наук (Москва), член Національної спілки композиторів України, педагог, фольклорист. Вищу музичну освіту здобув в Одеській консерваторії імені А. В. Нежданової (клас В. І. Шипа, В. К. Кондратьєва).

Його життя, робота, спілкування з колегами, друзями — особливий стиль побудови стосунків, що характеризуються ширістю, доброзич-

ливістю, підвищеною сприйнятливістю, увагою до духовного світу інших людей. Як людина захоплена наукою він прагнув залучити до неї всіх, віруючи у те, що наукова діяльність вирівнює раціональну й емоціональну сфери особистості, є чистилищем думки і духу. Всім своїм світооблаштуванням він демонстрував це у житті й діяльності.

Пишучи цю статтю, ми мали за мету згадати Володимира Федоровича Іванова як непересічну особистість, відомого вченого і педагога, прекрасну і добру людину. Науково-педагогічний старт Володимира Федоровича розпочався з 1967 року у Кам'янці-Подільському, куди він, молодий спеціаліст (викладач баяна, хороших дисциплін, методист музичного виховання), був направлений Міністерством освіти України на педагогічну роботу. «Коли я приїхав до Кам'янця-Подільського, — ділився Володимир Федорович своїми враженнями про місто, — він мене вразив своєю архітектурною старовиною, фортецею, церквами, музеями та скелями, які розрізали води Смотрича. Давня частина 900-літнього міста знаходилася на своєрідному острові, що утворився у кільці цієї річки. Так зване «Нове місто» забудоване вже будинками пізнішого часу і мало багато зелених насаджень і парків» [4, с.194].

Для якісного забезпечення навчального процесу за новим міністерським планом та комплектування штатного розкладу висококваліфікованими музично-педагогічними кадрами у Кам'янець-Подільський пединститут були запрошені фахівці з консерваторської освітою. За короткий час викладацький колектив збільшився майже до десяти осіб, які забезпечили викладання усього циклу музичних дисциплін: Б. Ліпман та М. Моклович (хормейстри), Г. Беккер та В. Васильєв (історико-теоретичні дисципліни), В. Іванов, Ю. Юрист (баян), В. Щербатко, І. Доскач (народні інструменти), Л. Радомська, Є. Белова (фортепіано), В. Коршунова (вокал). Поряд з ними продовжували викладати талановиті музиканти О. Бец, О. Савронь, С. Федорчук, Г. Кот та інші. У такому творчому середовищі В. Іванов зростав як педагог і науковець.

“Наука — світло, мистецтво — чари” (В. Ф. Іванов)

Незабаром проректор з навчальної та наукової роботи, викликавши його до себе, сказав, що йому дається два роки, щоб визначитися з науковою темою та скласти 1–2 кандидатські екзамени. «Для мене, — згадував В. Іванов, — це завдання було радісним, бо тут я відчув багато можливостей для вивчення історії музичної культури краю. По-перше, тут у Кам'янці в кінці XIX століття (1892–1899 рр.) вчився легендарний композитор Микола Леонтович (1877–1921), а в 1903 році — не менш знаменитий професор музики Тадеуш Ганицький (1844–1937), який заснував першу на Поділлі музичну школу. По-друге, музичне життя XIX–XX століть добре простежувалося у матеріалах державного обласного архіву, який функціонував у Старому місті. По-третє, в Кам'янці-Подільському діяли численні музеї, а також фортеця, де під керівництвом директора К. Хотюна працювали справжні науковці-краєзнавці, з-поміж яких Т. Сис, П. Шкурко, О. Просяний та інші. По-четверте, Поділля — це співучий край, і я в цьому впевнився, коли записував по селах народні пісні, і таких накопичилось у мене близько 1000. Усе це давало підстави зробити свій пошуковий вибір, тим більше, що досі в місті ніхто серйозно вивченням музичного життя краю не займався. Вибір був широкий, але спочатку я звернув увагу на дві постаті — Ганицького та Леонтовича» [4, с. 193].

Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут був першим і справжнім місцем, де Володимир Федорович усвідомив своє педагогічне і наукове майбутнє. Увагу молодого науковця привернула зовсім маловідома хорова спадщина композитора М. Леонтовича, зокрема, церковний спів. У кінці 1960-х рр. питання церковного співу вважались у радянській академічній науці неактуальними. Попри те, ретельно вивчивши усі архівні справи, зустрівшись з людьми, які особисто знали М. Леонтовича (Д. Білобрижцький, А. Яворський, дочка композитора Галина Леонтович), навесні 1969 року він ознайомив наукових співробітників відділу музикознавства Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Т. Рильського АН УРСР зі своїми напрацюваннями з цього питання. У листопаді того ж року Володимир Федорович вступив до аспірантури цього інституту. Тема реферату «Літургія Миколи Леонтовича»¹.

¹ З розмови з Володимиром Федоровичем: «На вступних випробовуваннях до аспірантури я згадав свою бабусю Марію, яка брала мене з собою до церкви і казала, щоб уважно прислухався до піснеспівів упродовж літургії».

В аспірантурі Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології імені М. Т. Рильського АН України вчився у професорів В. Д. Довженка, М. М. Гордійчука, старшого наукового співробітника М. К. Боровика. Повернувся до Кам'янця-Подільського дипломованим науковцем. У його дипломі МИС № 001196, затвердженому ДАК в Москві 7 грудня 1973 року, рішенням Ради ІМФЕ імені М. Т. Рильського АН УРСР за підписом її голови М. Гордійчука та вченого секретаря ради Р. Пилипчука було записано, що Іванову Володимир Федоровичу надано науковий ступінь кандидата мистецтвознавства. Збулися пророчі слова діда Василя, сказані колись давно при родичах: «Вова у своїх знаннях піде далі всіх нас. Про нього будуть знати люди» [4, с. 200]. У той далекий час, як говорив Володимир Федорович, він не надав цим словам якогось значення, але з роками ці слова його діда завжди підштовхували до наукової роботи.

Захист дисертації відкрив В. Іванову двері для більш глибокого проникнення у тонкощі духовного світу церковної музики. На той час він уже володів концепцією розвитку співацько-освітньої практики XVIII ст. і мав усі підстави розвивати цю ідею на матеріалах більш ранніх часів. Учений бачив перспективу у розкритті соціально-мистецьких чинників музично-педагогічного розвитку та історико-структурних трансформацій освіти та науки Київської Русі IX–XVII ст. Треба було детально обґрунтувати методологічні та культурно-освітні основи (науково-методичні, художньо-культурні, навчально-виховні) співацького навчання вітчизняної ранньохристиянської доби, розібратися у типології навчально-дидактичного матеріалу та особливостях рейтингових оцінювань знань церковних півчих.

Після захисту кандидатської дисертації (1973 р.) повернувся до Кам'янця-Подільського, працював на посадах викладача, завідувача кафедри та декана музично-педагогічного факультету державного педагогічного інституту. З 1974 до 2010 р. — у Миколаївському державному педагогічному інституті імені В. Белінського (з 2010 р. — Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського) і паралельно підтримував тісні зв'язки з Кам'янець-Подільським національним університетом імені Івана Огієнка, працюючи за сумісництвом на посаді професора кафедри методики музичного виховання, вокалу і хорового диригування. Читав лекції для магістрантів і студентів з проблем українського музикознавства.

Досвід, здобутий за 30 років навчально-творчої діяльності, склав певний фонд науково-педагогічних знань. За плечима науковця за-

хист докторської дисертації «Культурно-освітня практика в Україні у XVIII ст.», публікації з проблем музичного мистецтва, нові дослідження з проблем теорії та історії української музики, власні музичні твори для баяна, хору.

Творчість В. Іванова мала два напрями: науково-дослідницький та композиторський. Він опублікував монографії, посібники, збірки, статті в наукових та мистецьких виданнях (понад 200 робіт), видав фундаментальні праці «Дмитро Бортнянський» (1980 р.), «Микола Леонтович» (1982 р.), «Історія України в особах» (1992 р.), «Історія української музики» (Ч. I. 1993 р.), «Духовні хорові твори М. Леонтовича» (1993 р.), «Співацька освіта в Україні у IX–XVII ст.» (1997 р.), «Навчання церковного співу в Україні у X–XVIII ст.» (1992 р.), «Доктрина знаменного співу» (2000 р.), «Тадеуш Ганицький» (2006 р.), «Музична освіта в Україні XVIII століття» (2008 р.), «Духовне буття музичного звуку» (2009 р.) та ін. З-поміж музичних творів — Соната до-мінор для баяна у 4 ч. (1969 р.), опрацювання народних пісень для баяна «Налетіли журавлі», «Плач Ярославни», «В Студениці на торзі» та ін., опрацювання українських народних пісень для хору а capella, низка аранжувань подільських пісень, записаних на Кам'янецьчині. Авторські пісні композитора, романси, інструментальні твори, опрацювання народних пісень вміщені у збірці «Моя ліра» (2010 р.).

Публікації 1990-х рр. остаточно визначили його науковий напрям, у якому він цілком спрямував свої зусилля на прокинення у таємниці нерозшифрованого вітчизняного знаменного нотопису. Завдяки виходу в світ монографій В. Іванова «Навчання церковного співу в Україні у IX–XVII ст.» та «Співацька освіта в Україні у X–XVIII ст.» вибудувався логічний історико-культурний зв'язок між різними етапами розвитку української музичної освіти, мистецтва, нотної грамоти тощо. Знахідки автора ліквідували багато білих плям в музикознавчій науці.

Монографія «Тадеуш Ганицький», матеріали до якої В. Іванов збирав понад тридцять років, присвячена видатному вітчизняному музичному діячеві, педагогові, професорові, засновникові ґрунтовної музично-професійної освіти Поділля першої половини XX сторіччя, який зайняв почесне місце в розвитку національних культур України та Польщі кінця XIX — першої третини XX сторіччя. Праця привертає до себе увагу тим, що автор уперше у вітчизняній науці та освіті ґрунтовно і об'ємно проаналізував музично-творче надбання одного з видатних українських педагогів і творців першого тридцятиріччя

XX сторіччя Тадеуша Дионисовича Ганицького, ще й досі маловідомого в Україні. У подвижницькій праці Володимира Федоровича особливе місце займає монографія про Д. Бортнянського, композитора, якого називали «українським Моцартом». Музикознавець О. Різник писав: «В. Иванов також є автором першої в Україні монографії про класика української та російської музики Д. С. Бортнянського, що на час її виходу (1980) становить помітну віху в нашій мистецькій історіографії» [6, с. 3]. Зміст цієї книги актуальний і сьогодні, хоч написана вона 33 роки тому. Автор шкодував, що багато цінних матеріалів залишилися невикористаними...

На видання монографії «Співацька освіта в Україні у X–XVIII ст.» відгукнувся народний артист України, головний хормейстер Київського театру опери та балету М. Кречко: «Професійна співацька освіта в Україні започаткувалася з прийняттям християнства в Київській Русі, коли церковну обрядність відправляли священник і люди з гарними голосами, відповідно підготовлені, для яких спів став хлібом насущним. Водночас за співацькою практикою зароджувалася й музична освіта. Її довгий й звивистий шлях простежує і аналізує Володимир Иванов... Автор зібрав, вивчив і систематизував безліч розкиданих по архівах матеріалів, численні документи та факти, простежив еволюцію гуртового співу, розвиток методико-педагогічної думки упродовж десяти віків нашої історії... Книга В. Іванова корисна і потрібна нині, коли ми будемо незалежну українську державу. Вона дає багатющий матеріал для пізнання музично-педагогічної думки минулого... Монографія автора — глибоке дослідження, багате фактологічно, доказове і переконливе, побудоване за принципом «від простого до складного», воно проникнуте справжньою любов'ю автора до рідної культури, а це надає написаному теплої емоційної інтонації. Певен, що ця монографія буде дуже корисною для викладачів, учнів та студентів усіх освітніх ланок — від музичних шкіл до консерваторій» [5, с. 5].

Багато праць Володимир Федорович присвятив вивченню розвитку музичної освіти Поділля, його визначних постатей, зокрема: «Про невідомі твори М. Леонтовича» (1970), «Згадки про вірмен у фольклорі Поділля» (1971), «Прелюдія М. Леонтовича» (1977), «Микола Леонтович. Спогади. Листи. Матеріали» (1982), «Поезія Т. Шевченка в творчості М. Леонтовича» (1989), «Музика в житті Т. Шевченка» (1989), «Старовинний наспів на Поділлі у XVIII ст.» (1990), «Співацька освіта в Україні X–XVIII ст.» (1992), «М. Леонтович. Духовні хо-

рові твори» (1993), «До історії виховання дитячого голосу в Україні» (1993), «Співацька освіта в Україні» (1997), «Навчання церковного співу в Україні у IX–XVII ст.» (1997).

Ім'я В. Іванова знають у науковому світі, і коли він виступав на міжнародних конференціях, то ставав центром уваги: йому було що сказати, зробити нове відкриття, посилаючись на знання унікальних фактів. Прикладом може бути його активна участь у трьох конференціях, присвячених творчості геніального подільського композитора і педагога М. Д. Леонтовича, проведених у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, на яких він завжди презентував свої нові монографії, навчальні посібники, унікальні фотодокументи, з-поміж яких монографії «Духовне буття музичного звуку», «Моя ліра», «Тадеуш Ганицький», навчальні посібники «Музична освіта в Україні XVIII століття», «Музично-педагогічна спадщина Миколи Леонтовича», «Леонтович — збирач народних пісень», посібник-довідник «Словник термінів і слів українського церковного співу», даровані ним музею М. Леонтовича, створеному у нашому університеті на кафедрі методики музичного виховання, вокалу і хорового диригування.

Володимир Федорович виявляв інтерес до всього, що його оточувало, самокритично ставився до себе, не терпів чванливості і притворства. Водночас співчував будь-якій людині, був відкритий у спілкуванні, завдяки невтомній праці посів почесне місце у вітчизняній музичній освіті і культурі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванов В. Ф. Микола Леонтович (спогади, листи, матеріали) / Володимир Федорович Іванов. — К., 1982. — 261 с.
2. Іванов В. Ф. Музична освіта в Україні XVIII століття : навч. посіб. / В. Ф. Іванов, Л. О. Іванова. — Миколаїв : Іліон, 2008. — 352 с.
3. Іванов В. Ф. Тадеуш Ганицький (1844–1937) : Монографія / Володимир Федорович Іванов. — Вінниця : Розвиток, 2007. — 124 с.
4. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в особах. — Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. — Т. 3.
5. Кречко М. І ми не ликом шиті / М. Кречко // Культура і життя. — 1994. — № 19, 4 червня. — С. 5–6.
6. Різник О. Чи все ми знаємо про український церковний спів / О. Різник // Друг читача. — 1993. — № 5, 4 лютого. — С. 3–5.

Яропуд З. Истоки научно-педагогического пути ученого. В статье раскрываются страницы жизненного и творческого пути искусствоведа, педагога, исследователя Владимира Иванова, связанные с Каменцем-Подольским, роль Подолья в становлении ученого-исследователя в области музыкального образования и культуры.

Ключевые слова: ученый, образование, культура, Каменец-Подольский, Подолье, творческое наследие.

Yaropud Z. Primary source of scientific and pedagogical scholars way. The article lights out Vladimir Ivanov's period of life and his activities as a teacher, an art scientist and an art explorer that he started in Kamianets-Podilsky. The influence of Podillia area it made in the formation of the scientist who researched musical education and culture is stated in the article as well.

Keywords: scientist, musical education, culture, Kamianets-Podilsky, Podillia, art heritage.

УДК 783.2(477)(063)

О. Петренко

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ САКРАЛЬНОЇ СИМВОЛІКИ В ЛІТУРГІЙНИХ СПІВАХ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ XVII–XVIII СТ.

В статті мова йде про природу символіки в співацькій культурі. Розглядаються різні рівні втілення сакральних символів, їх походження, особливості тлумачення в церковній практиці. Аналізуються зразки церковної монодії, а також літургії композиторів М. С. Березовського та Д. С. Бортнянського.

Ключові слова: *символ, сакральна символіка, екзегеза, літургійні співи, церковний звукоряк.*

Українське музикознавство за останні десятиліття збагатилися науковими розробками, в яких ставились питання інтерпретації образів, знаків, систем художнього мислення в церковно-півчій культурі. В науковому доробку доктора мистецтвознавства професора В. Ф. Іванова проблемам інтерпретації літургійних співів, їх знаковості приділена значна увага [2, с. 154–175]. Семіотичний підхід до витоків старокиївського знаменного письма використано у передостанній монографії вченого «Давньоруська знакова співоча мова» [3],